

Matematika na německé technice v Brně

Úvod

In: Pavel Šišma (author): Matematika na německé technice v Brně. (Czech). Praha: Prometheus, 2002. pp. 6–10.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/401833>

Terms of use:

© Šišma, Pavel

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Úvod

Historie německé techniky v Brně, její vývoj a pozice nejprve v rakousko-uherském a později v československém technickém školství patří nejen v české, ale i německé historické literatuře k téměř neznámým tématům. Nejsou k dispozici podrobnější informace o vývoji jednotlivých studijních oborů, o učitelském sboru školy ap. Z existujících prací je zřejmé, že německou technikou v Brně prošla za téměř 100 let její existence celá řada významných osobností, pro které bylo brněnské působení pouhou „přestupní stanicí“ pro získání pozic na prestižnějších vysokých školách v Rakousku nebo Německu. Kromě nich zde však také působili vysokoškolské učitelé, kteří práci v Brně věnovali celý svůj život a jejichž jména jsou dnes téměř neznámá i odborníkům v historii vědy a techniky.

Otakar Franěk věnoval vývoji brněnské německé techniky malou část prvního dílu svých dvousvazkových *Dějín české vysoké školy technické v Brně* [1]. Zachytil zde zejména snahy o vytvoření brněnské technické školy v první polovině 19. století, vznik a vývoj technického učiliště, pozdějšího technického institutu a jeho přeměnu ve vysokou školu technickou v roce 1873. Poté ale věnoval pozornost snahám o zřízení brněnské české techniky a jejímu vývoji a německou technikou se již zabýval pouze okrajově. Základními zdroji informací o německé technice jsou práce *Geschichte der Deutschen Technischen Hochschule in Brünn* [2], jejímž autorem je profesor Karl Hellmer (1834–1917),¹ a stejnojmenná práce [4] dalšího z profesorů školy Alfreda Haussnera (1859–1928). Tyto práce vyšly u příležitosti oslav padesátého, resp. pětasedmdesátého výročí založení školy. Zachycují především organizační vývoj školy a podávají pouze základní informace o personálním obsazení jednotlivých stolic do roku 1924. Informace o dalším období čerpáme zejména z archivních materiálů a seznamů přednášek v následujících školních letech.² Novější práce [5, 6] poskytují jen minimum informací o období po roce 1924. Nemůžeme se proto divit, že ani o vyučování matematiky na brněnské německé technice není prakticky nic známo. V knize [7], která je nejvýznamnějším pramenem informací o matematice v českých zemích ve druhé polovině 19. století, nacházíme na str. 229 o brněnské německé technice jen jeden odstavec textu.³

¹Hellmerovy dějiny školy vychází z práce [3], která zachycuje prvních 25 let vývoje školy.

²Prakticky kompletní seznamy přednášek a osob brněnské německé techniky jsou uloženy v AMB a MZA.

³Hodnocení úrovně matematické výuky tam uvedené odpovídá nedostatečným znalostem

Před pracovníky v oboru historie vzdělávání, vědy a techniky tak stojí náročný úkol systematického zpracování dějin školy, která prošla několika fázemi svého vývoje za různých společenských podmínek v národnostně bipolárním Brně. Možnosti zpracování této problematiky jsou přitom mimořádně dobré. Na rozdíl od pražské německé techniky a pražské německé univerzity se přímo v Brně dochoval téměř kompletní archiv školy. Pouze z období druhé světové války řada důležitých materiálů chybí. Historik však má k dispozici téměř kompletní zápisy ze zasedání profesorského sboru, osobní spisy zaměstnanců školy od roku 1880, zprávy o obsazování učitelských míst, o habilitačních řízeních a řadu dalších materiálů. K dispozici jsou rovněž seznamy studujících i absolventů školy. Celý archiv brněnské německé techniky je dnes uložen v depozitáři Moravského zemského archivu v Brně.⁴

Tato kniha je věnována především personálním otázkám a vlastnímu vyučování matematických předmětů na německé technice v Brně ve všech etapách jejího vývoje. Celý výklad je zařazen do širších souvislostí vývoje technického školství v rakouské monarchii a později v Československu a vývoje vyučování matematiky na rakouských a československých vysokých školách technických v 19. století a v 1. polovině 20. století. Práce je rozdělena do šesti kapitol, které jsou odděleny důležitými mezníky ve vývoji brněnské školy.⁵

Všechny kapitoly mají přibližně stejnou strukturu. V úvodní části jsou popsány základní vývojové tendence vysokého technického školství v našich zemích. Čtenáři je vždy doporučena základní literatura, ve které může najít další informace k tomuto tématu. Následuje část popisující vývoj samotné brněnské techniky ve sledovaném období, neboť výuka matematiky i vývoj personálního obsazení matematických stolic na brněnské technice byly mnohdy ovlivněny faktory, pro jejichž pochopení je znalost širších souvislostí nutná.

Následuje nejrozsáhlejší část věnovaná personálním otázkám vyučování matematických předmětů. Nacházíme zde nejen informace o stavu na brněnské technice, ale také velké množství údajů např. o konkurzech či personálním zajištění výuky matematických předmětů na mnoha dalších vysokých školách u nás, v Rakousku nebo Německu, kam po svém působení na brněnské technice odcházela řada učitelů. Vždy je nejprve popsáno obsazování uvolněných matematických stolic, na které navazuje zpracování životních osudů a pedagogického a vědeckého působení jmenovaného profesora. V některých kapitolách nacházíme informace i o dalších významných osobnostech, které působily na německé technice mimo stolice matematických předmětů. Závěr tvoří informace o asistentech matematiky a deskriptivní geometrie.

Poslední část každé kapitoly je věnována samotnému vyučování matematických předmětů. Nejprve jsou opět obecně popsány základní tendence ve vyučování těchto předmětů na technických školách a potom je zachycena situace v Brně. Hlavní pozornost je věnována vyučování matematiky a jen okrajově

situace na brněnské technice a vztahuje se nepochybně k prvním období vývoje školy.

⁴Moravský zemský archiv, fond B 34, Německá technika v Brně.

⁵S výjimkou snad roku 1899, který byl zvolen proto, aby dlouhé období let 1873–1918 rozdělil na dva menší celky. Nicméně rok 1899 byl rokem oslav 50. výročí školy a současně rokem vzniku druhé brněnské techniky, takže je ho možno rovněž považovat za poměrně důležitý mezník v dějinách školy.

deskriptivní geometrii. Podrobnější zpracování výuky deskriptivní geometrie vyžaduje práci specialisty v tomto oboru.

Součástí knihy je biografická příloha, která obsahuje údaje prakticky o všech matematicích, kteří se během období téměř 100 let ucházeli o místo profesora matematiky nebo deskriptivní geometrie na německé technice v Brně.⁶ Tyto informace jsou často důležité pro pochopení jednotlivých konkurzů, které na škole probíhaly. Čtenář tak ale kromě toho získá přehled o značném počtu učitelů, kteří se pohybovali v oblasti vysokého i středního školství v českých zemích, Rakousku a Německu. Informace o dalších osobnostech působících v rámci vysokého technického školství na našich německých školách a na technikách v Rakousku najde čtenář přímo v textu nebo v poznámkách pod čarou.⁷ Orientaci čtenáři usnadňuje jmenný rejstřík, který obsahuje přibližně 630 jmen.

Poznámky

V práci je použito poměrně málo zkratk, které jsou buď všeobecně známy a nebo jsou vysvětleny na straně 10. Tyto zkratky jsou použity zejména při citování archivních materiálů a zkracování názvů matematických časopisů.

Hovoříme-li v textu o brněnské technice a nebo o německé technice, máme tím na mysli (pokud není řečeno jinak) brněnskou německou techniku. Tedy školu, která vznikla jako technické učiliště v roce 1849 a do roku 1899 byla jedinou brněnskou technickou školou. Svoje označení *německá* získala až po vzniku české techniky v Brně v roce 1899. Podobným způsobem pracujeme s pojmy ministerstvo nebo ministr. V tomto případě tak označujeme do roku 1918 ministerstvo (ministra) kultu a vyučování (MKU) a po první světové válce ministerstvo (ministra) školství a národní osvěty (MŠANO). Hovoříme-li o jiných ministerstvech, pak na to čtenáře vždy upozorníme tím, že uvedeme název tohoto ministerstva.

V této knize se odkazujeme na několik stovek zasedání profesorského sboru brněnské německé techniky (na některá opakovaně). Informace o jednotlivých zasedáních jsme získali ve většině případů přímo z protokolů o těchto zasedáních, které jsou uloženy v Moravském zemském archivu pod signaturami B 34, kart. 134–206. Přesná citace archivních materiálů by v tomto případě představovala neúměrně velký počet odkazů v poznámkách pod čarou. Protože každý protokol je jednoznačně identifikován datem jednání, které je v textu uvedeno, tak od citování těchto materiálů upouštíme.

Na str. 10 uvádíme přehled nejdůležitějších signatur použitých archivních materiálů z fondu *Německá technika v Brně*, které nacházíme v Moravském

⁶V několika málo případech (zejména na počátku vývoje školy) se o místo v Brně ucházeli lidé, o kterých se nám nepodařilo zjistit prakticky žádné osobní údaje. Informace o nich nalezneme pouze v poznámkách pod čarou. Jedná se však o uchazeče, kteří v oblasti matematiky nepracovali a neprosadili se ani v jiných odvětvích.

⁷Cílem těchto poznámek je seznámit čtenáře s životními osudy a pedagogickým působením co největšího počtu německých učitelů matematiky, o kterých nenachází poučení v české psané literatuře. U běžně známých matematiků „typu Hilberta či Kleina“ nebo českých matematiků jsou přímo v textu uvedena pouze základní životopisná data.

zemském archivu. Tento přehled může posloužit dalším badatelům pro základní orientaci v tomto fondu, který je zpracován a opatřen inventářem.

Poděkování

Je mou milou povinností poděkovat všem, kdo se zasloužili o to, že tato kniha mohla být napsána. V první řadě Grantové agentuře ČR za poskytnutí finančních prostředků na vlastní výzkum a na úhradu nákladů spojených s vytištěním publikace a doc. RNDr. Eduardu Fuchsovi, CSc., vedoucímu Katedry matematiky PŘF MU, za vytvoření pracovních podmínek, které umožnily systematickou práci na tomto projektu. Dále děkuji pracovním a pracovníkům všech archivů a knihoven, které jsem během své práce navštívil. Jsou to především: Moravský zemský archiv v Brně, Archiv města Brna, Archiv VUT v Brně, Archiv MU v Brně, Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ČVUT v Praze, Archiv UK v Praze, Archiv AV ČR, Archiv TU ve Vídni, Rakouský státní archiv ve Vídni, Archiv univerzity ve Vratislavi, Moravská zemská knihovna v Brně, Národní knihovna v Praze, Knihovna TU ve Vídni, Univerzitní knihovna ve Vídni a Univerzitní knihovna ve Vratislavi.

Děkuji dále svým příbuzným a známým, kteří mi poskytli během mých časových služebních cest ubytování a podporu, bez kterých by náklady na moji práci byly několikanásobně vyšší. Poděkování pak patří velké skupině mých přátel, kteří se mnou o práci diskutovali, radili mi a pomáhali při konečné přípravě této publikace. Jelikož na tomto místě není možno vyjmenovat všechny, pak nejmenuji raději nikoho.

V Brně 2. prosince 2002

Pavel Šišma.

Seznam použitých zkratk

- AMB** Archiv města Brna
AMP *Archiv der Mathematik und Physik*
ATUW Archiv TU Wien
AUK Archiv Karlovy univerzity
AUKFF Archiv Karlovy univerzity, protokoly ze zasedání profesorského sboru filozofické fakulty německé univerzity v Praze
AUW Archiv univerzity ve Vratislavi
Jahrbuch *Jahrbuch über die Fortschritte der Mathematik*
JDMV *Jahresbericht der Deutschen Mathematiker Vereinigung*
MKU Ministerstvo kultu a vyučování
MMP *Monatshefte für Mathematik und Physik*
MZ *Mathematische Zeitschrift*
MZA Moravský zemský archiv
NSKK Nationalsozialistisches Kraftfahrerkorps
OESTA Rakouský státní archiv, fond Ministerstva kultu a vyučování
SAW *Sitzungsberichte der mathematisch-naturwissenschaftlichen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften Wien*
SUA MKVR Státní ústřední archiv, fond ministerstva kultu a vyučování
SUA MŠANO Státní ústřední archiv, fond ministerstva školství a národní osvěty
SUA MŠ Státní ústřední archiv, fond ministerstva školství
VZ výroční zpráva
ZMP *Zeitschrift für Mathematik und Physik*

Seznam použitých archivních materiálů — fond MZA B 34

- MZA B 34, 134–206 Protokoly k sezení profesorského sboru
 MZA B 34, 361–368 Korespondence s ministerstvem školství
 MZA B 34, 369–372 Korespondence s místodržitelstvím a zemským úřadem
 MZA B 34, 416–420 Asistenti
 MZA B 34, 453 Konkurzy na místa asistentů
 MZA B 34, 506 Soukromí docenti 1900–1945
 MZA B 34, 536 Pojišťovací kurzy
 MZA B 34, 537–539 Přednášky, změny a úpravy
 MZA B 34, 551–636 Osobní spisy zaměstnanců v letech 1880–1945
 MZA B 34, 637–646 Obsazování profesorských stolic
 MZA B 34, 647 Suplující profesori 1900–45
 MZA B 34, 648–651 Suplování neobsazených stolic 1906–45
 MZA B 34, 652–654 Habilitace
 MZA B 34, 662–667 Různé osobní záležitosti 1900–45
 MZA B 34, 684 Oslavy 50. výročí
 MZA B 34, 685 Oslavy 75. výročí
 MZA B 34, 688 Životopisy slavných profesorů
 MZA B 34, 689 Boj o udržení německé techniky
 MZA B 34, 693 Výstřižky z novin týkající se německé techniky
 MZA B 34, 698 Uzavření českých vysokých škol
 MZA B 34, 701–722 Spisy kurátora německé techniky